ULDIS VIKMANIS,
INGRĪDA RUMBA,
ARNIS VĪKSNA

PAR PROFESORA PĒTERA SNIĶERA DARBĪBU LU MEDICĪNAS FAKULTĀTĒ

Profesors Pēteris Sniķers (1875–1944) bija viens no LU Medicīnas fakultātes dibinātājiem, Ādas un venerisko slimību katedras un klīnikas vadītājs un divus termiņus – arī dekāns. Viņa ieguldījums fakultātes izaugsmei ir nozīmīgs un neapšaubāms.

Pārskatot profesoram veltīto biogrāfisko literatūru, jākonstatē, ka viņa dzīves un darbības aplūkojumam līdz šim nepietiekami ir izmantoti arhīvu dokumenti, tālab šī raksta nolūks ir tieši šāda veida avotos meklēt vēl neizziņātas vai nepietiekami aplūkotas detaļas un nianšes P. Sniķera daudzpusīgajā darbībā. Plašāk par viņu pēckara literatūrā pirmie rakstīja I. Gērke un J. Stradiņš¹, gan tolaik saprotamu iemeslu pēc izlaižot P. Sniķera kā Latvijas armijas ārsta ģenerāļa darbību, ko savukārt tautas atmodas laikā pirmais aplūkoja A. Vīksna². Visplašāk par viņu ir rakstījuši A. Miltiņš un V. Miltiņš, apkopojumu sniedzot 1998. gadā³, tiesa gan, labu gribēdami, nespējot izvairīties no pārslavināšanas un nekritiskas pieejas, kas vēl jaušamāk izpaužas P. Sniķera 125 gadu jubilejas izdevumā⁴, kurā, līdzās pārējam, viņš jau nosaukts par “folklorizētu personu”.

Šai rakstā, kas tapis jubilejas atskaņā, uzmanība galvenokārt tiek pievērsta diviem jautājumiem: 1) P. Sniķera avansēšanas gaitai fakultātē un 2) fakultātes mācību plāniem un programmām laika ritējumā.

¹ Герке И. М., Страдынь Я. П. Из истории дерматологической Латвии // Из истории медицины. – Р., 1962. – Т. 4. – С. 87–93.

² Vīksna A. Pirmais latviešu ārsts ģenerālis // Latvijas Ārsts. – 1990. – 3. nr. – 63.–65. lpp.

³ Miltiņš V., Miltiņš A. Pēteris Sniķers. – R., 1998. – 113 lpp.

⁴ Profesoram un ģenerālim Pēterim Sniķeram – 125 // Starptautiska konference. – R., 2000. – 86 lpp.

Ārsts ģenerālis profesors Pēteris Sniķers (1875–1944)

P. Sņķers bija viens no LU un tās Medicīnas fakultātes dibināšanas rosinātājiem un šo domu pauda jau 1910. gadā, tiesa gan, tolaik vēl anonīmi⁵.

Kad fakultāte jau tapa reāli, un tas notika 1919. gada rudenī, viņš visdziļāk piedalījās tās struktūras veidošanā un, gluži dabiski, jau kādā no pirmām fakultātes sēdēm, 1919. gada 9. decembrī, vienbalsīgi tika proponēts par profesoru⁶, taču, kā vēlāk izrādījās, nebija guvis oficiālu apstiprinājumu augstākstāvošās instancēs Augstskolā un Izglītības ministrijā. Šeit gan jāņem vērā konkrētā tā laika situācija – ārsts pulkvedis P. Sņķers kā Armijas sanitārās pārvaldes priekšnieks bija ārkārtīgi aizņemts Latvijas atbrīvošanās cīņās, kuras vēl nebija beigušās; Ādas un venerisko slimību katedra vēl nebija izveidota un lekcijas studentiem šai priekšmetā lasītas netika un, gluži dabiski, bija jāpaiet vēl kādam laikam, lai pie šī jautājuma atgrieztos atkārtoti.

Tas pienāca jau pēc gada, kad pirmie divi kursi bija nokomplektēti un strādāja pilnā sparā, tālab fakultāte pievērsās klīnisko priekšmetu docētāju sastāva veidošanai vecākosursos. P. Sņķera akadēmisko virzību šai laikā iespējams konstatēt pēc fakultātes sēžu protokoliem un citiem dokumentiem, kas galvenokārt saglabājušies Latvijas Valsts vēstures arhīvā (LVVA).

P. Sņķera iesniegto darbu recenzēšanai fakultāte 1920. gada 29. novembrī izveidoja komisiju, kuras sastāvā ietilpa dekāns, bioķīmiķis profesors Roberts Krimbergs (1874–1941), patologs profesors Ernests Paukulis (1872–1941) un ķirurģs docents (vēlāk – profesors) Jēkabs Alksnis (1870–1957)⁷.

Drīz pēc tam docents J. Alksnis iesniedza savu atsauksmi, kuru kā savdabīgu laikmeta dokumentu šeit nepieciešams citēt pilnībā. Lūk, ko rakstīja recenzents:

“Dr. med. Sņķers iesniedzis 21 zinātnisku darbu, no kuriem 15 ir stingri zinātniska, 6 – populāri zinātniska satura. Populārie publicēti pa daļai ikdienišķā presē, pa daļai atsevišķās brošūrās, 5 latviešu, 1 krievu valodā. Ja nemaldos, šis ir pirmais gadījums, kur no personām, kas reflektē uz augstskolas mācības spēka vietu, iesniegti arī populāri zinātniski darbi. Man šķiet, ka tādi raksti nevar noderēt reflektantu zinātniskā stāža nosacīšanai, kamdēļ tie turpmāk nebūtu pielaižami. Populāriem rakstiem vairāk piederīga publicistika, mazāk nopietni zinātniska mēraukla, jo zinātniskai noteiktībai nereti jāpiekāpjas pret popularitātes vajadzībām.

Daži Dr. med. Sņķera raksti latviešu valodā ir tulkojumi un pārstrādājumi no citām valodām pa daļai uzsaukumu veidā, nodrukāti cīņai ar veneriskām

⁵ Stradiņš J., Cēbere D. Neuzrakstīta Rīgas augstskolu vēstures lappuse: 1910. gada ierosinājums dibināt Medicīnas akadēmiju Rīgā // Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls. – 2000. – 1. nr. – 97.–125. lpp.

⁶ LVVA, 7427. f., 6. apr., 390. l., 18. lp.

⁷ Turpat, 50. lp.

slimībām. Plašākai brošūrai "Karš un veneriskās slimības" ir ļoti nenogludināta, pat kļūdaina latviešu valoda; bez tam daudz drukas kļūdas, arī interpunkcijā.

No speciāli zinātniskiem rakstiem viens vācu, citi krievu valodā. Vislielākā daļa no viņiem ir kazuistiski novērojumi. Interesantākie sarakstīti laikā, kad Dr. med. Sņikers strādāja prof. Pavlova klīnikā. Plašāki ir darbi par jodipinu pie sifilisa, par lichen scrofulosorum etioloģiju un dabu un par spermatozoīdu krāsošanu. No viņiem redzams, ka autors pārvalda mikroskopiskas patoloģiski anatomiskas izmeklēšanas metodes, pie jautājumu noskaidrošanas plašā mērā iepazīties ar attiecīgo literatūru, ka viņš iedziļinās stādītās problēmās un apdomīgs savos gala slēdzenos, kaut gan šie darbi nav cēlušies gaismā jaunus zinātniskus faktus un nav norādījuši uz jauniem pētījumu ceļiem.

Dr. med. J. Alksnis. 24./XII 1920." ⁸

Domājams, ka tik kritiska, lai arī visumā objektīva, atsauksme ir izraisījusi noteiktu rezonansi, tālab fakultātes sēdē 1921. gada 17. janvārī J. Alksnis atsacījās no savas vietas komisijā, kurai jāspriež par P. Sņikera darbiem, un viņa vietā tika iecelts ķirurģis docents (vēlāk – profesors) Jānis Jankovskis (1876–1925)⁹.

Bet pa to laiku 1921. gada 7. janvārī fakultāte bija vienojusies par katedru sastāvu, kurā tika paredzēts, ka Ādas un venerisko slimību katedrā strādās viens docents (bet ne profesors!) un divi asistenti¹⁰.

Tālāk fakultātes sēdē 1921. gada 24. janvārī tika atzīts, ka P. Sņikers, Oskars Voits (1866–1959), Gustavs Reinhardts (1868–1937) un Ādams Butulis (1860–1938) gan esot piedalījušies fakultātes organizēšanā, bet neesot tikuši ievēlēti noteiktu priekšmetu docēšanai¹¹.

Pēc mēneša, 28. februārī, apspriežot P. Sņikera ievēlēšanu, fakultāte atgriezās pie sava 1919. gada 9. decembra lēmuma P. Sņikeru uzskatīt par profesoru, bet tas neesot ticis iesniegts Organizācijas padomei apstiprināšanai, jo viņš tajā laikā neesot lasījis lekcijas¹². Atbildes runā P. Sņikers plaši aplūkoja savus nopelnus un paziņoja, ka pieņem ievēlēšanu tikai par profesoru, bet ne docentu¹³.

Jautājumu atlika līdz nākamai sēdei 1921. gada 7. martā, kad atkal norisa plaša

⁸ Turpat, 413. l., 13. lp.

⁹ Turpat, 390. l., 56. lp.

¹⁰ Turpat, 55. lp.

¹¹ Turpat, 57. lp.

¹² Organizācijas padomes 1920. gada 21. janvāra protokols liecina, ka Ā. Butuļa, G. Reinharda un O. Voita ievēlēšana par docentiem atlikta (noraidīta), jo viņi vēl nelasot lekcijas, bet P. Sņikera kandidatūru dekāns profesors Eduards Zariņš (1876–1947) nemaz nav izvirzījis (LVVA, 7427. f., 6. apr., I. l., 96. lp.).

¹³ LVVA, 7427. f., 6. apr., 390. l., 64. lp.

diskusija, bet komisija atteicās no P. Sņķera darbu recenzēšanas un slēdziena došanas, jo viņš atkārtoti uzstāja par savu kandidēšanu tikai un vienīgi uz profesora nosaukumu. Savukārt docents J. Alksnis atgādināja, ka uz katedru varētu pretendēt arī *Dr. med. Jēkabs Šīrons* (1870–1945), tolaik jau labi pazīstams leprologs¹⁴.

Jautājums pēc kārtējās garākas diskusijas visbeidzot tika atrisināts fakultātes 1921. gada 14. marta sēdē. Vispirms, kā saistošs, tika noraidīts 1919. gada 9. decembra lēmums (par – 4, pret – 3, atturas – 2). Pēc tam docents J. Jankovskis nolasīja recenzentu komisijas atzinumu un, aizklāti balsojot (par – 8, atturas – 1), P. Sņķers tika ievēlēts par docentu ādas un veneriskās slimībās¹⁵. Pirms balsošanas no sēdes aizgāja P. Sņķera līdzbiedri G. Reinhardts un Ā. Butulis (O. Voits šai laikā jau bija Latvijas sūtnis Vācijā).

Uz P. Sņķera rakstisku protestu kādā no nākamām sēdēm, 4. aprīlī, fakultāte reaģēja tādējādi, ka neesot iemesla grozīt jau pieņemtu lēmumu, jo klāt neesot nākuši "*nekādi jauni apstākļi*"¹⁶, un P. Sņķers bija spiests samierināties. Izglītības ministrs docenta amatā viņu apstiprināja ar 1921. gada 1. jūniju¹⁷.

Nākamā rudenī, 1921. gada 15. oktobrī, docents P. Sņķers nolasīja savu pirmo lekciju LU Medicīnas fakultātes studentiem¹⁸, bet Ādas un venerisko slimību klīnikas dibināšana un darbības sākums Rīgas pilsētas 1. slimnīcas 24. barakā tiek datēts ar 1922. gada 3. februāri¹⁹, tātad vēl pēc pusgada.

Tostarp Medicīnas fakultātes sēdēs P. Sņķeram un J. Alksnim veidojās domstarpības gan par ķirurga profesora Jāņa Dzīrnes (1861–1931?) uzaicināšanu darbā fakultātē, kam J. Alksnis nepiekrita, gan arī par protokolu noformēšanu, jo, tos nākamā sēdē apstiprinot, tika izteiktas pretenzijas par veidu, kā viena vai otra sēdes dalībnieka izteikumi fiksēti rakstiski. Rezultātā J. Alksnis no fakultātes sekretāra pienākumiem atteicās, un viņa vietā 1922. gada 6. februārī tika ievēlēts P. Sņķers²⁰.

Abu pulkvežu nesaticībai turpinoties, J. Alksnis, neguvis gandarījumu fakultātē, 1922. gada 2. oktobrī LU Goda tiesā iesniedza sūdzību par viņu apvainojošu P. Sņķera izteikumu, bet Goda tiesa 29. novembrī pieņēma atzinumu, ka "*Dr. Sņķera lietotais izteiciens ir neparlamentārisks*"²¹.

Nākamā gadā, gatavojoties ievēlēšanai par profesoru, P. Sņķers jau bija ņēmis

¹⁴ Turpat, 65. lp.

¹⁵ Turpat, 67. lp.

¹⁶ Turpat, 68. lp.

¹⁷ Turpat, 75. lp.

¹⁸ Turpat, 391. l., 17. lp.

¹⁹ Latvijas Universitātes piecgadu darbības pārskats. – R. – 1925. – 200. lpp.

²⁰ LVVA, 7427. f., 6. apr., 391. l., 41.–56. lp.

²¹ Turpat, 265. l., 126.–129. lp.

vērā agrāko rūgto pieredzi, tāpēc savu darbu sarakstu 1923. gada 17. februārī fakultātei iesniedza ar plašiem komentāriem, piemēram, par savu disertāciju rakstot:

“Šinī darbā es pirmais visā medicīnas pasaulē sāku lietot tuberkulīnu, ārēji ierīvējot to ādā, un ievēdu arī sēriju izmeklēšanas metodes (10 000 ādas griezumus), kā arī aizrādīju, ka pārmaiņas ādā un tuberkulozes baciļu atrašana viņā atkarājas no slimību stadijas. Tagad visi pētnieki un dermatologi piekrīt šim uzskatam, kuru es pirmoreiz izteicu 1904. gadā.”²²

Šoreiz formalitāšu kārtošana norisinājās bez jebkādas aizķeršanās – 1923. gada 19. februārī P. Sņikers vienbalsīgi tika ievēlēts par profesoru²³ un amatā apstiprināts ar 7. martu²⁴. Ja vēl ņem vērā, ka tieši šajā laikā – 1923. gada 1. aprīlī – viņš tika paaugstināts par ārstu ģenerāli²⁵, tad četrdesmit septiņu gadu vecumā P. Sņikers bija sasniedzis abas maksimāli iespējamās virsotnes: akadēmiskā karjerā – profesors, bet militārā – ģenerālis, un jādodomā, ka abas paaugstināšanas bija savstarpēji saistītas.

Pārlūkojot P. Sņikera akadēmiskās virzības gaitu, nebūtu pareizi viņa likstas saistīt tikai ar divu fakultātes mācībspēku cilvēciskām pretīšķībām vai arī, teiksim, J. Alksņa stingro principālītāti un P. Sņikera stūrģalvību. Fakultāte bija jauna, būtībā tika būvēta tukšā vietā un, gods godam, savus mācībspēkus tā izraudzījās rūpīgi, katru no kandidatūrām izvērtējot stingri un nopietni. Turklāt tas notika pirmo reizi, un šis darbs bija jāveic pamatīgi, lai vēlāk nebūtu jāpieļauj vai jālabo kļūdas, atsaucoties uz pazeminātiem kritērijiem agrāk. Jo P. Sņikers bija pirmais no pašu vidus, kas tika paaugstināts par profesoru, un līdz ar to, labi noprotams, kā pirmajam, izejot procedūru, viņam klājās grūtāk. Pārējie fakultātes profesori tolaik bija atnācēji no citām augstskolām jau ar pietiekamu akadēmisku stāžu, kura P. Sņikeram un vēl dažiem citiem topošajiem profesoriem pagaidām trūka, turklāt nācās ievērot tradicionālo pakāpenību avansēšanas gaitā. Arī citi pretendenti uz citām katedrām, piemēram, jau minētie profesori J. Alksnis un J. Jankovskis, ejot cauri pat atkārtotiem konkursiem, dabūja uzklaustīt ļoti stingru, kritisku un, gribētos teikt, arī pietiekami objektīvu vērtējumu par savu piemērotību fakultātei. P. Sņikers uz savu katedru bija vienīgais pretendents, bet uz Fakultātes ķirurģijas katedru, par kuras vadītāju kļuva J. Alksnis, 1923. gadā izsludinātajā konkursā bija pieteikušies 11 kandidāti (9 profesori un 2 docenti)²⁶.

Cits aspekts bija saistīts ar nacionālas augstskolas un nacionālo zinātnisko skolu veidošanu, kur patiešām jāatzīst, ka konkursos dažkārt tika pieļautas atkāpes prasīguma

²² Turpat, 413. l., 11. lp.

²³ Turpat, 392. l., 23. lp.

²⁴ Turpat, 13. apr., 1611. l., 18. lp.

²⁵ Turpat, 5601. f., 1. apr., 5923. l.

²⁶ Turpat, 7427. f., 6. apr., 392. l., 18. lp.

ziņā latviešu zinātniekiem ar cerību, ka augot viņi attaisnos sevi. Medicīnas fakultātē klīniskās katedras tika aizvietotas galvenokārt ar latviešiem, ko mazāk var teikt par teorētiskām disciplinām. Arī, pārlūkojot dažus citus vietējos speciālistus, kas pietiekami labi pārvaldīja latviešu valodu, priekšroka tomēr tika dota latviešiem, bet ne cittautiešiem (vācbaltiešiem, ebrejiem, krieviem). P. Sņiķeram konkrētā situācijā konkurents varētu būt bijis Rīgas pilsētas 1. slimnīcas ādas un venerisko slimību nodaļas dibinātājs un vadītājs Dr. med. Georgs fon Engelmanis (1863–1945), taču viņa kandidatūra netika ne izvirzīta, ne arī aplūkota. G. fon Engelmanis bija pieredzējis praktizējošs ārsts un vairāku zinātnisku darbu autors²⁷; sabiedriskā jomā vēl pirms Pirmā pasaules kara viņš bija daudz paveicis veneriskās saslimstības un prostitūcijas ierobežošanā Rīgā. Situācija tika atrisināta 1922. gadā, sadalot 1. slimnīcas ādas un venerisko slimību nodaļu, kurā turpmāk pusi aizņēma P. Sņiķera vadītā universitātes klīnika, bet otru pusi – G. fon Engelmaņa jaunizveidotā uroloģijas nodaļa²⁸. Tā bija pirmā specializētā sava profila nodaļa Latvijā, un G. fon Engelmanis ar labām sekmēm to vadīja līdz 1934. gadam²⁹, bet 1939. gadā pārcēlās uz dzīvi Vācijā³⁰.

Atgriežoties pie J. Alkšņa atsauksmes par P. Sņiķera zinātniskiem darbiem, rodas jautājums, vai recenzents ir bijis pietiekami taisnīgs un objektīvs savā vērtējumā. Fakultātei 1923. gadā ar komentāriem iesniegtajā P. Sņiķera darbu sarakstā ir minēti 25 nosaukumi³¹, tie paši arī LU desmit gadu darbības pārskatā 1929. gadā³², bet divdesmit gadu darbības pārskatā 1939. gadā P. Sņiķera publikāciju kopskaits ir pieaudzis līdz 33³³.

Pati svarīgākā un būtiskākā ir 1904. gadā aizstāvētā disertācija “Par papulonekrotiskā tuberkulīda būtību” un pat ne disertācija pati, bet gan niecīgs fragments no tās, kurā fiksēta apsārtuma veidošanās sešiem pacientiem pēc tuberkulīna ziepju ierīvēšanas ādā, vienlaikus pētniekam pašam un veselam klīnikas kalpotājam šādai reakcijai izpaliekot³⁴. Taču ne jaunais zinātnieks, ne arī viņa pieredzējušais šefs profesors Timofejs Pavlovs (1860–1932), ne ziepju gatavotājs, citkārt ļoti vērīgais

²⁷ Brennsohn I. Die Aerzte Livlands. – Mitau, 1905. – S. 149.

²⁸ Гольдберг В. К. К истории развития урологии в 1-й рижской городской больнице // Труды Первой рижской городской клинической больницы. – Р. – 1957. – С. 303–347.

²⁹ LVVA, 2782. f., 4. apr., 1031. l., 1.–6. lp.

³⁰ Deutsch-baltisches Gedenkenbuch: Unsere Toten der Jahre 1937–1947. – Darmstadt, 1991. – S. 95; Album Livonorum: Dorpat 1822–1939. – 1958. – S. 240.

³¹ LVVA, 7427. f., 6. apr., 413. l., 11.–12. lp.

³² Latvijas Universitāte: 1919–1929. – R., 1929. – 473.–474. lpp.

³³ Latvijas Universitāte divdesmit gados. – R., 1939. – 2. d. – 425. lpp.

³⁴ Снiкeр П. М. К вопросу о сущности *Lichenis scrofulosorum* (лишай золотушных). – СПб., 1904. – С. 105.

farmaceits un mikrobiologs Kārlis Krēslis (1860–1929), ne Pēterburgas ārstu sabiedrība, kura, domājams, arī bija iepazinusies ar disertāciju, to pienācīgi novērtēt nespēja, un potenciālais atklājums, kam bija nepieciešams daudz plašāks eksperimentāls vispārinājums pirms drošas ieviešanas klīniskās diagnostikas praksē, jaunajam censonim aizgāja secen, pasaules slavu un laurus trīs gadus vēlāk atvēlot vācu pediatram Ernstam Moro (1874–1951). Būtībā kritiku pat neiztur viedoklis, ka P. Sņiķers tomēr to novērojis pirmais, jo pēc analogijas, ka pelējuma sēnes antibiotisko darbības efektu daudzi zinātnieki ir novērojuši jau krietnu laiku pirms penicilīna atklāšanas, to saista tikai ar Aleksandera Fleminga (1881–1955) vārdu. Vēlāk, apjautis, kas viņam pagājis garām, P. Sņiķers, sarūgtinājumā akcentējot, rakstīja, ka savā disertācijā viņš pirmais *“ieteicis lietot tuberkulīnu, ierīvējot to ādā kā diagnostikum, un Moro to pašu darījis 1908. g., tā ka prioritāte pieder P. Sņiķeram”*³⁵.

Visnotaļ jāpiekrīt J. Alksnim, ka P. Sņiķera kā pētnieka darbība galvenokārt saistāma ar Kara medicīnas akadēmiju, jo viņa nozīmīgākie darbi (līdztekus disertācijai arī par sifilisa terapiju ar jodipīnu, par spermatozoīdu krāsošanu) publicēti laikposmā no 1904. līdz 1910. gadam. Sagrupējot P. Sņiķera publikācijas pa noteiktiem laikposmiem, uzskatāmāka kļūst viņa interešu virzība.

Līdz LU nodibināšanai 1919. gadā P. Sņiķers savā darbu sarakstā ir minējis 20 nosaukumu: disertāciju, 4 rakstus krievu un vācu zinātniskos izdevumos, 8 referātus par kazuistiskiem gadījumiem vai jaunieviesumiem klīniskā praksē, kas nolasīti Rīgas Krievu ārstu biedrības sēdēs un publicēti tās protokolos (ieskaitot klīniskas demonstrācijas), 3 rakstus kara medicīnas izdevumos un 4 populārmedicīniskus darbus, to skaitā brošūras “Lipīgas slimības” (Rīga, 1915) un “Karš un veneriskas slimības” (Limbaži, 1917).

Savukārt laikposmā no 1919. līdz 1939. gadam P. Sņiķera publikāciju sarakstā rodami 13 darbi: divi Latvijas ārstu kongresos (par venerisko slimību izplatību un prostitūciju un par ārstiem speciālistiem) un viens Lietuvas ārstu kongresā (par ādas tuberkulozi) nolasīts referāts, viens publicistisks darbs LU Rakstos (venerisko slimību iespaids uz Latvijas nākotni), viena recenzija, 6 populārzinātniski darbi (viens no tiem nepublicēts rokraksts), tostarp brošūras “Laulība un dzimuma slimības” (Rīga, 1920) un “Kā izsargāties no veneriskām slimībām” (Rīga, 1923), kā arī divi ar specialitāti nesaistīti raksti ikdienas presē.

Diskutējot par to, kas gan ir pētījums jeb zinātnisks darbs, Medicīnas fakultāte profesora P. Sņiķera kā dekāna vadības laikā 1938. gada 5. decembrī pieņēma šādu atzinumu:

*“Zinātnisks darbs ir darbs, kurā autors vismaz izpaužis kādu jaunu domu, teicis kādu jaunu vārdu vai arī devis jaunu faktisku materiālu, kas varētu noderēt par bāzi un dot ierosmi tālākiem pētījumiem.”*³⁶

³⁵ Latvijas Universitāte divdesmit gados. – R., 1939. – 2. d. – 425. lpp. [Šajā krājumā ietvertās biogrāfijas mācībspēki rakstīja paši.]

³⁶ LVVA, 7427. f., 6. apr., 408. l., 30. lp.

Tālab jāsecina, ka savā profesora darbības laikā kopš 1923. gada P. Sņķers tomēr nav veicis nopietnāku pētniecisko darbu klīnikā, nerunājot nemaz par eksperimentāliem pētījumiem, jo viņa šī laika publikācijām galvenokārt piemīt publicistisks vai popularizējošs raksturs. Arī mācību grāmatu studentiem savā specialitātē viņš netika sagatavojis, lai gan tas bija LU Medicīnas fakultātes profesora pienākums. Proti, 1935. gadā sakarā ar mācību programmu maiņu, Latvijā nenotika vidusskolu izlaidums, un Medicīnas fakultāte šai gadā nolēma jaunus studentus neuzņemt³⁷. Izveidojās t. s. brīvais jeb tukšais gads, kas secīgi gāja caur studiju kursiem un kura laikā no studentu apmācības brīviem profesoriem fakultātē uzdeva sagatavot mācību grāmatas. Daļa profesoru, īpaši medicīnas teorētiskajās disciplīnās, šo uzdevumu izpildīja, un arī P. Sņķers, kad pienāca viņa laiks, 1939. gada 16. maijā fakultātei ziņoja, ka brīvā gada laikā ir iecerējis sarakstīt mācību grāmatu³⁸. Bet 1941. gada 5. jūnijā viņš ziņoja, ka mācību grāmata ādas un veneriskās slimībās jau tiek gatavota³⁹, taču iecere palika nerealizēta, ko varētu attaisnot ar kara laika apstākļiem.

Ja arī profesors P. Sņķers zinātniskā darbā savā klīnikā pats bija mazaktīvs, tad izvirzās jautājums par viņa līdzstrādnieku darbību, proti, vai tika izveidota un vai pastāvēja P. Sņķera zinātniskā skola dermatoveneroloģijā. Katedrā bija trīs privātdocenti: J. Šīrons, Jānis Brants (1889–1944) un Jūlijs Galejs (1884–1951); abiem pēdējiem disertācijas aizstāvēšanas procedūrā 1929. gadā P. Sņķers bija trešais oponents.

Leprologu J. Šīronu nosaukt par P. Sņķera skolnieku nav iespējams kaut vai tālab, ka gadu ziņā viņš bija vecāks par profesoru, savu disertāciju bija aizstāvējis jau 1914. gadā⁴⁰ un, kā jau minēts, varētu pat pretendēt uz katedras vadību, ja situācija 1921. gadā P. Sņķeram būtu atrisinājusies nelabvēlīgi. J. Šīrons ar P. Sņķera vadīto klīniku I. slimnīcā tieši saistīts nebija un studentiem no 1922. līdz 1938. gadam docēja leproloģiju Rīgas leprozorijā, kura direktors viņš bija.

Arī J. Brants ar P. Sņķera vadīto klīniku ne pirms, ne pēc ievēlēšanas par privātdocentu 1930. gadā⁴¹ tieši saistīts nebija un savus pētījumus veica patstāvīgi. J. Brants bija Aleksandra Augstumu slimnīcas direktors un tās venerisko slimību nodaļā vadīja zobārstniecības studentu apmācību. Pētniecisko interešu ziņā J. Brants bija patiešām spožākais dermatovenerologs starpkaru posma Latvijā, taču akadēmiski pakāpties augstāk nevarēja, jo vakance bija aizņemta.

Savukārt J. Galejs, kas jau kopš sākuma strādāja profesora P. Sņķera klīnikā, savam doktora darbam bija izvēlējies farmācijas robežjomas tēmu, jo, pirms kļūt

³⁷ Turpat, 404. l., 21. lp.

³⁸ Turpat, 408. l., 68. lp.

³⁹ LVA, 1340. f., 1. apr., 86. l., 19. lp.

⁴⁰ LVVA, 7427. f., 13. apr., 1684. l., 34. lp.

⁴¹ Turpat, 251. l., 12. lp.

par ārstu, 1904. gadā bija ieguvis aptiekāra palīga diplomu un vairākus gadus studējis ķīmiju. 1940. gadā no darba LU viņš aizgāja⁴², vietā stājoties Valērijam Silarājam (Solovjovam, 1915–1974). Savukārt viņš, līdzīgi katedras asistentei Mildai Knostenbergai (1896–?), kas 1935. gadā⁴³ nomainīja Minnu Mazkalniņu (1892–1956), savos zinātniskos centienos bija mazpamanāms.

Zinātniskai skolai ir nepieciešams turpinājums un tradīcijas, kas šai gadījumā pēc profesora P. Sņikera nāves 1944. gadā izpalika. Pēc kara J. Širons un J. Brants jau bija miruši, tālab katedru amatu savienošanas kārtībā aizvietoja patologanatoms bez zinātniska grāda Ernests Apse–Apsītis (1898–1980), kas bija profesora Romana Adelheima (1881–1938) skolnieks⁴⁴. V. Silarājs un M. Knostenberga bija nokļuvuši Austrālijā⁴⁵, bet M. Mazkalniņa pēc pātraukuma atgriezās katedrā un no 1944. līdz 1948. gadam bija asistente⁴⁶. J. Galejs 1941. gada 14. jūnijā tika deportēts⁴⁷, bet pēc kara, domājams, ar LPSR Augstākās padomes prezidija priekšsēdētāja profesora Augusta Kirhenšteina (1872–1963) gādību⁴⁸ no Solikamskas 1946. gadā atgriezās Rīgā. Dekāns profesors Pauls Stradiņš (1896–1958) J. Galeju iesaistīja agrākā darbā katedrā, no kura viņš 1948. gadā tika atbrīvots "*stundu fonda samazināšanas dēļ*"⁴⁹. Šajā laikā, proti, 1947. gadā, J. Galejs piedalījās konkursā uz Ādas un venerisko slimību katedras vadītāja vietu, taču tika atzīts par nepiemērotu, īpaši pedagoģiskā ziņā⁵⁰.

Tālab kopumā par profesoru P. Sņikeru jārūnā ne tik daudz kā par zinātnieku vai zinātniskās skolas izveidotāju, cik par izcilu organizatoru (Latvijas armijas sanitārā dienesta izveide un vadība, vairāki amati un pienākumi LU un tās Medicīnas fakultātē, kā arī dažādu biedrību un sabiedrisko organizāciju dibināšana, vadība, dalība to darbā) un prasmīgu, veiksmīgu, dāsni atalgotu⁵¹ praktizējošo ārstu.

Otrs jautājums, kas jāaplūko šai rakstā, ir saistīts ar fakultātes studiju programmām un P. Sņikera viedokli šai ziņā.

42 Turpat, 6. apr., 409. l., 64. lp.

43 Turpat, 13. apr., 834. l., 3. lp.

44 Turpat, 76. l., 1. lp.

45 Archīvs. – Melburna, 1981. – 21. sēj. – 149., 212. lpp.

46 LVVA, 7427. f., 13. apr., 1109. l., 72. lp.

47 These Names Accuse. – Stockholm, 1982. – P. 120.

48 LVA, 1022. f., 6. apr., 1. l., 34. lp.

49 LVVA, 7427. f., 13. apr., 520. l., 64., 73. lp.

50 LU arhīvs, 7. apr., 2800. l., 2. lp.

51 Padomju varas laikā 1940. gadā tika nacionalizēti P. Sņikera namīpašumi Rīgā, Brīvības ielā 15 (resp., 39), Visbijas prosp. 7, Mūkusalas ielā 29/31, un trīs viņam piederošas vasarnīcas Ķemeros, kā arī nams Lībekas ielā 13, kas piederēja viņa dzīvesbiedrei, un dēla nams Tallinas ielā 77 (LVVA, 7427. f., 13. apr., 1611. l., 64. lp.).

Sasniedzis tolaik noteikto 58 gadu maksimālo vecumu un noslēdzis karavīra dienestu 1933. gadā, viņš pilnībā varēja iesaistīties fakultātes darbā. Līdz tam profesors P. Sņķers bija LU ārštata mācībspēks pat neraugoties uz to, ka vadīja katedru un klīniku, kā arī ieņēma dažus citus sīkākus vēlētus amatus fakultātē un augstskolā, jo viņa pamatdarbavieta bija Latvijas armija.

P. Sņķera lielo pieredzi vadošā darbā un organizatora prasmi fakultātē nekavējās izmantot un jau tajā pašā 1933. gadā ievēlēja par dekānu⁵². Šo posteni viņš ieņēma divus termiņus: no 1933. līdz 1935. gadam un no 1937. līdz 1939. gadam. Atbilstīgi tolaik pieņemtai kārtībai, dekānu ievēlēja uz diviem gadiem un ne vairāk kā trīs reizes, pie tam starp termiņiem vajadzēja būt atstarpei (proti, nedrīkstēja ievēlēt uzreiz uz nākamo termiņu, bet vismaz divi gadi bija jāizlaiž). No fakultātes pirmskara dekāniem uz trim termiņiem tika ievēlēti vienīgi psihiatrs profesors Hermanis Buduls (1882–1954), uz diviem – profesors R. Krimbergs un profesors P. Sņķers, nosacīti (ieskaitot vācu laiku) – arī anatoms profesors Jēkabs Prīmanis (1892–1971).

Profesora P. Sņķera dekāna darbības laiks fakultātē bija relatīvi mierīgs, jo tā jau bija nostabilizējusies un sekmīgi strādāja, vien trīsdesmito gadu beigās sāka iezīmēties un izpausties pirmā paaudžu maiņa, katedru priekšgalā stājoties pašu fakultātē izaudzinašiem talantīgiem jaunās paaudzes zinātniekiem.

Dekāna darbības laikā P. Sņķeram vismaz divreiz nācās saskarties ar skalākiem pārmetumiem, kas varētu liecināt par viņa kā karavīra raupjāku, robustāku izturēšanos un raksturu.

Ginekologs profesors Ernests Putniņš (1867–1962) LU Goda tiesai sūdzējās, ka 1939. gada 22. februārī, apspriežot *Dr. med.* Pētera Ābeles (1893–1986) habilitēšanās iespēju LU Padomē, dekāns P. Sņķers esot izteicies stipri aizskarošā veidā par profesoru. Pēc P. Sņķera attaisnošanās, kas E. Putniņu neapmierināja, Goda tiesa 1939. gada 2. jūnijā nolēma, ka jāatvainojas vēlreiz un jāizlīgst⁵³.

Savukārt otram notikumam bija vēlāka atskaņa, proti, 1942. gada 19. jūnijā ginekologs *Dr. med.* Aleksandrs Baidiņš (1888–1962) fakultātei sūdzējās, ka P. Sņķers kā dekāns 1939. gadā noraidījis viņa habilitācijas darbu. P. Sņķers attaisnojās, ka tolaik esot sapēmis "*norādījumu no augstākas instances*"⁵⁴, turklāt A. Baidiņam esot pastāvējusi iespēja dekāna lēmumu savlaicīgi pārsūdzēt, ko viņš

⁵² LVVA, 7427. f., 13. apr., 1611. l., 33. lp.

⁵³ Turpat, 6. apr., 265. l., 353.–374. lp.

⁵⁴ Rīgas Kara slimnīcas nodaļas priekšniekam ārstam pulkvedim leitnantam A. Baidiņam atļauju habilitēties kopā ar cildinošu rekomendāciju 1938. gada 10. novembrī izsniedza Latvijas armijas komandieris ģenerālis Krišjānis Berķis (1884–1942) un kara sanitārais priekšnieks ārsts pulkvedis Alberts Brambats (1881–1943?) (LVVA, 7427. f., 13. apr., 110. l., 12. lp.), tālab jādomā, ka P. Sņķers atsaucies uz kādu citu instanci.

neesot darījis. Fakultāte nolēma uzskatīt lietu par izbeigtu⁵⁵. Līdzīgs lēmums tika pieņemts arī pēc A. Baidiņa jaunas pārsūdzības universitātes padomē⁵⁶.

Atgriežoties pie aplūkojamās tēmas, pirmais fakultātes studiju plāns tika apstiprināts jau 1919. gada 15. septembrī un paredzēja piecgadīgu apmācību pēc agrākās Krievijas medicīnas augstskolu parauga.

Taču jau 1922. gada 29. maijā fakultāte mācību laiku nolēma pagarināt no pieciem uz sešiem gadiem, ko LU Padome apstiprināja 30. jūnijā⁵⁷. Turpmāk, 1930. gada 7. aprīlī, pēc dekāna H. Budula priekšlikuma tika izdarīta korekcija un nolemts, ka lekcijas jālasa pirmos piecus gadus, bet sestais galvenokārt jāveltī klīniskai praksei, vienīgi vakaros lasot neobligātas papildlekcijas⁵⁸.

Tostarp bija pienācis profesora P. Sņiķera dekāna laiks. Pēc profesora J. Prīmaņa priekšlikuma 1933. gada 11. septembrī dekāns profesors P. Sņiķers ieteica svarīgu pagriezienu – no kursu sistēmas pāriet uz priekšmetu sistēmu. Fakultātē tas tika uzņemts ne visai vienprātīgi, jo izraisījās plaša diskusija, saņemot gan atbalstu, gan arī iebildumus.

Tomēr jauno studiju programmu fakultāte 1937. gada 26. aprīlī nolēma ieviest sākot ar 1937./38. gadu, tātad ar dekāna P. Sņiķera otro darbības termiņu. Nolēma, ka pirmā un otrā kursa studenti sāks strādāt pēc jaunās programmas tūlīt, bet vecāko kursu studentiem vecā programma pakāpeniski tiks sašaurināta, lai jaunā programma, resp., pēc priekšmetu sistēmas veidotā, tiktu pilnībā un galīgi ieviesta 1940./41. gadā.

1939. gada pavasarī apstiprinātais mācību plāns paredzēja sešu gadu studijas, kas tika dalītas divos posmos pa trim gadiem katrā. Studentiem tika dota iespēja labāk iedziļināties atsevišķos viņus vairāk interesējošos priekšmetos, bet nebija obligāti jāpierakstās uz visiem atbilstīgā gadā paredzētiem priekšmetiem, proti, tika dota zināma brīvas izvēles iespēja. Taču bija jāievēro noteikta secība, kāda nepieciešama atsevišķu priekšmetu apguvē. Līdz ar to viena vai divu nenokārtotu eksāmenu dēļ vairs nebija jāpaliek uz otru gadu tajā pašā kursā, kā tas bija pie kursu sistēmas, lai gan, agrāk vai vēlāk, visi paredzētie eksāmeni kopumā bija jānoliek. Otrajā studiju posmā bija paredzētas divas obligātās divmēnešu vasaras prakses

⁵⁵ LVVA, 7427. f., 7. apr., 101. l., 85.–86. lp.

⁵⁶ Turpat, 35. l., 6., 13. lp. Šai gadījumā gan ne tik daudz izpaudās A. Baidiņa personīgais aizvainojums, cik fakultātē iestājusies bīstamā klanu cīņa starp Tērbatas universitātes un Kara medicīnas akadēmijas audzēkņiem (korporācijām “*Lettonia*” un “*Fraternitas Metropolitana*”), kas savu apogēju sasniedza 1941./42. gadā un, jaunākā gadījumā, varētu novest fakultāti pat līdz sairšanai, taču šis mācībspēku konflikts un P. Sņiķera pozīcija tajā plašāk jāaplūko citā rakstā.

⁵⁷ LVVA, 7427. f., 6. apr., 2. l., 51. lp.

⁵⁸ Latvijas Universitāte divdesmit gados. – R., 1939. – 1. d. – 660.–662. lpp.

kādā ārstniecības iestādē. Sestajā mācību gadā bija paredzētas tikai praktiskās nodarbības, izņemot lekcijas medicīnas vēsturē un eigēnikā, kuras lasīja vienu stundu nedēļā⁵⁹.

Taču pilnībā pāriet uz jauno programmu fakultāte nespēja, jo jau tūlīt pēc padomju okupācijas ar 1940./41. gadu tika stingri noteikts strādāt pēc padomju medicīnas augstskolu programmas, kuru 1940. gada 13. jūnijā bija apstiprinājis PSRS Tautas komisāru padomes Augstākās izglītības lietu komiteja. Šī programma bija veidota pēc kursu sistēmas ar piecgadīgu (ne sešgadīgu, kā LU) mācību laiku. Daži piemēri no šīs programmas: marksisma un leņinisma pamati – 220 stundu, politiskā ekonomija – 160, fiziskā sagatavošana – 185, kara sanitārā sagatavošana – 183, toties pediatrija – 132, oftalmoloģija – 93, psihiatrija – 72 stundas⁶⁰. Tā kā tūlītēja pāreja radītu sarežģījumus, izņēmuma kārtā piecgadīgo programmu nolēma ieviest ar 1941./42. gadu⁶¹, kas vairs nevarēja notikt sakarā ar karadarbības iestāšanos.

Vācu laikā fakultāte centās atgriezties pie agrākās studiju programmas, taču kara apstākļi nenovēršami radīja dažādas izmaiņas. Tiesa gan, studiju laiks (kā PSRS kara laikā) oficiāli saīsināts netika, taču daudzi vecāko kursu studenti priekšlaikus tika mobilizēti armijā feldšera darbam.

Pēc kara pirmos divus gadus studiju programmā valdīja jukas, par pamatu ņemot to pašu piecgadīgo padomju programmu un cenšoties to pielāgot Latvijas tradicionālajai medicīnas studiju sešgadu programmai. Šai ziņā tika izteiktas visai asas savstarpējās pretenzijas starp Latvijā palikušajiem fakultātes mācībspēkiem un iebraucējiem, kas strauji ieņēma vadošas pozīcijas fakultātē⁶². Taču daudzmaz pieņemams risinājums tika gūts 1947. gadā, kad arī PSRS pārgāja uz sešgadīgu apmācību. Daži no "vecajiem" mācībspēkiem vēl centās pieturēties pie pirmskara programmām vismaz savos priekšmetos, taču ar administratīvu bardzību tas strauji tika izskausts.

Studiju plāni un programmas mūsdienīgākā interpretācijā aplūkojamas pēc 1998. gada, kad Latvijas Universitātē pēc gandrīz pusgadsimta pārtraukuma tika atjaunota Medicīnas fakultāte. Šajā procesā tika ievēroti modernas eiropeiskas universitātes darbības principi, par galveno prasību izvirzot to, ka studentam jāveidojas akadēmiskā, dziļi inteliģentā, demokrātiskā un brīvā vidē.

Fakultātes studenti mūsdienās aktīvi piedalās savas studiju programmas veidošanā, apgūstot *A* – obligātos, *B* – obligātos izvēles, *C* – brīvas izvēles kursus. Tas ir iespējams tikai universitātēs, kurās piedāvā plašu studiju programmu klāstu vārda *universitas* visticšākajā nozīmē.

⁵⁹ Turpat, 663.–666. lpp.

⁶⁰ LVA, 1340. f., 1. apr., 65. l., 1. lp.

⁶¹ Turpat, 89. l., 137. lp.

⁶² *Vīksna A.* Rīgas Medicīnas institūta dibināšana // Latvijas Ārsts. – 1997. – 11. nr. – 699.–709. lpp.

Otra svarīga iezīme ir pāreja uz kredītpunktu sistēmu, kas ir izprotama un pielādzināma visās Eiropas augstskolās. Tādējādi tas ļauj studentiem pārvietoties, studējot visā plašajā Eiropas telpā, apgūt vienu vai vairākus priekšmetus citās valstīs, un tas LU Medicīnas fakultātē pašlaik jau reāli notiek.

Fakultātes pamatprincips ir priekšmetu sistēmas ieviešana studiju programmā, kas studentam ļauj savā gaitā doties uz priekšu, neapstājoties kādas nenokārtotas ieskaite vai eksāmena dēļ, ko būs iespējams paveikt vēlāk.

Jā, bija jāpaiet vairāk nekā sešdesmit gadiem, lai laika loks noslēgtos un fakultāte atgrieztos jau pie pirms kara izdiskutētiem jautājumiem, kuru sekmīgu risinājumu profesors P. Sņiķers kā dekāns bija uzsācis 1937./38. akadēmiskā gadā.

The Activities of Professor Pēteris Sņiķers at the Faculty of Medicine of Latvia's University (Summary)

By Uldis Vikmanis, Ingrīda Rumba, Arnis Vīksna

Based on Archive materials two problems of the activities of dermatovenerologist professor Pēteris Sņiķers (1875–1944) have been critically evaluated: his progress at the Faculty of Medicine of Latvia's University as well as the plans and the curricula of the Faculty during the period of the activities of P. Sņiķers compared to those of our days. Several questions concerning research work at the chair headed by P. Sņiķers as well as his attitude towards the discrepancy among the members of his chair have been likewise reviewed in this article.

Uldis Vikmanis, *Dr. habil. med.*, prof., LZA kor.loc.

Ingrīda Rumba, *Dr. habil. med.*, prof.

Arnis Vīksna, *Dr. habil. med.*, prof., LZA akad.

LU Medicīnas fakultāte

Raiņa bulv. 19

Rīga, LV-1586

Latvija